

PREKYBOS POVEIKIU KRIMINALIZAVIMAS LIETUVOJE

Laura Mickevičiūtė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 6167
El. paštas: <laura.mickeviciute@tf.stud.vu.lt>

Straipsnio tikslas – atskleisti prekybos poveikiu kriminalizavimo raidą Lietuvoje. Šiame straipsnyje, remiantis baudžiamaisiais įstatymais, galiojusiais skirtingais laikotarpiais Lietuvoje, atskleidžiamos prekybos poveikiu kriminalizavimo ištakos, ribos ir pokyčiai.

The aim of this article is to reveal the development of the criminalization of trading in influence. This article reveals the origins, limits and amendments of the criminalization of trading in influence according to criminal laws, which were in force in various periods in Lithuania.

Įvadas

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso¹ (toliau – BK; naujasis BK) 226 straipsnyje nustatyta baudžiamoji atsakomybė už prekybą poveikiu. Kaip nusikalstama veika, prekyba poveikiu siejama su pažadėjimu pasinaudoti įtaka už kyšį arba siekimu, kad asmuo ja pasinaudotų už kyšį². Baudžiamajame įstatyme įtvirtinta atsakomybė ir už aktyviąją (BK 226 straipsnio 1, 3, 5 dalys), ir pasyviąją (BK 226 straipsnio 2, 4 ir 5 dalys) prekybą poveikiu³. Tačiau ne visada baudžiamoji atsakomybė už prekybą poveikiu buvo taip reglamentuojama.

Vieni užsienio autoriai teigia, kad prekybos poveikiu kaip atskiros nusikalstamos veikos įtvirtinimas yra naujas reiškinys valstybių baudžiamojoje teisėje⁴. Kiti autoriai atkreipia dėmesį, kad prekybos poveikiu fenomenas nėra naujas, tačiau valstybės susiduria su sunkumais imdamosi priemonių prieš jį⁵. Atsižvelgiant į šias nuomones, šiame straipsnyje keliamas klausimas, ar Lietuvoje baudžiamosios atsakomybės už prekybą poveikiu nustatymas yra visiškai naujas?

Lietuvos teisės doktrinoje analizuojamai temai nėra skirta pakankamai dėmesio. Lietuvių kalba parašytas tik vienas straipsnis, skirtas tarpininko kyšininkavimo sudėties analizei, publikuotas dau-

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.

² Išskirtini tokie prekybos poveikiu požymiai: veikos baigtumo momentas, kyšio samprata, kuri apima ne tik turtinę, bet ir asmeninę naudą (BK 230 straipsnio 4 dalis), įtaka neteisėtai gali būti naudojama ir viešajame, ir privačiame sektoriuose, tariamos įtakos požymis.

³ Aktyvioji prekyba poveikiu skirta asmeniui, kuris siekia kito asmens įtakos panaudojimo, o pasyvioji prekyba poveikiu – tam asmeniui, kuris pažada pasinaudoti įtaka už kyšį. Žr.: Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption, para. 66 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/16800cce441999>>.

⁴ Žr.: HOLLÁN, M. Trading in Influence: Requirements of the Council of Europe Convention and the Hungarian Criminal Law. *Acta Juridica Hungarica: Hungarian Journal of Legal Studies*, 2011, No. 52(3), p. 235–246.

⁵ Žr.: SLINGERLAND, W. The Fight against Trading in Influence. *Viešojo politika ir administravimas*, 2011, nr. 1 (10), p. 53–66.

giau kaip prieš dešimt metų⁶. Kituose mokslo darbuose analizuojami pavieniai klausimai – kyšininkavimo kriminalizavimo raida (I. Gavelytė-Kalytienė⁷, L. Pakštaitis⁸, J. Paliduskaitė⁹), tarptautinių standartų įgyvendinimas Lietuvoje (A. Čaikovski¹⁰), atskirų nusikalstamos veikos požymių raida (E. Gruodytė¹¹). Kai kurie šiam tyrimui aktualūs klausimai paliejami ir teisės istorijos, *inter alia*, baudžiamosios teisės, analizei skirtuose mokslo darbuose (M. Maksimaitis¹², V. Andriulis¹³, M. Apanavičius¹⁴).

Tyrimo *objektas* yra prekybos poveikiu kriminalizavimo raida skirtingais laikotarpiais Lietuvoje galiojusiuose teisės aktuose. Teisės doktrina ir praktika darbe analizuojama tiek, kiek ji būtina neaiškių teisės aktų nuostatų analizei. Straipsnio *tikslas* – atskleisti prekybos poveikiu kriminalizavimo raidą Lietuvoje. Šiam tikslui įgyvendinti išskirti du *uždaviniai*: pirma, atlikti skirtingais laikotarpiais Lietuvoje galiojusį baudžiamųjų įstatymų nuostatų, susijusių su nagrinėjama tema, analizę; antra, identifikuoti prekybos poveikiu kriminalizavimo ištakas, ribas ir pokyčius skirtingais laikotarpiais Lietuvoje. Atliekant šį tyrimą naudoti istorinis, loginis, sisteminis ir lyginamasis metodai.

1. Atsakomybės už prekybą poveikiu užomazgos Lietuvoje

Korupcijos reiškinys egzistavo visais laikais¹⁵, tačiau požiūris į jį keitėsi. Remiantis teisės doktrinoje pateikiama kyšio sampratos raidos analize, išskirtini tokie momentai, kurie matomi ir analizuojant prekybos poveikiu kriminalizavimo raidą Lietuvoje, – atlygintumo principas ir jo (ne)teisėtumo ribos, didinamas subjektų ratas (pirmiausia kalbėta apie teisėjų atsakomybę, kyšio davėjo atsakomybė nebuvo akcentuojama), sankcijos ir nedidelis baudžiamosios atsakomybės taikymo atvejų skaičius¹⁶.

Nuo Lietuvos valstybės susikūrimo¹⁷ iki XIV a. pabaigos, kai atsirado pirmieji rašytiniai šaltiniai, galiojo paprotinė teisė¹⁸. Principas „paslauga už paslaugą“ (lot. *quid pro quo*) žinomas nuo valstybės susikūrimo. Pirmiausia toks atlygintinumas gali būti siejamas su teisėtu elgesiu pagal paprotinę teisę¹⁹.

⁶ PAKŠTAITIS, L. Tarpininko kyšininkavimas ir jo kvalifikavimo klausimai. *Jurisprudencija*, 2004, nr. 60 (52), p. 96–103.

⁷ KALYTIENĖ-GAVELYTĖ, I. *Kyšininkavimo kontrolė ir prevencija*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2006.

⁸ PAKŠTAITIS, L. Kyšininkavimo nusikaltimų kriminalizacijos raida Lietuvoje. *Teisė*, 2001, nr. 41, p. 124–133; PAKŠTAITIS, L. *Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą: teorinės ir praktinės problemos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004, p. 15.

⁹ PALIDUSKAITĖ, J. Korupcijos sklaidos formos Lietuvoje: tarp sovietinio palikimo ir rinkos padiktuoto pragmatizmo. *Viešoji politika ir administravimas*, 2016, nr. 18, p. 57–72.

¹⁰ ČAIKOVSKI, A. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės reikšmė reglamentuojant ir aiškinant nacionalinėje teisėje baudžiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą tarnyba. *Teisė*, 2005, nr. 54, p. 30–44.

¹¹ GRUODYTĖ, E. Valstybės tarnautojo samprata nusikaltimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams skyriuje. *Jurisprudencija*, 2006, nr. 7 (85), p. 86–94.

¹² MAKSIMAITIS, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 m.* Vilnius: Justitia, 2001.

¹³ ANDRIULIS, V. Baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso bruožai Lietuvoje XV a. (Kazimiero teisynas). Iš *Teisės bruožai Lietuvoje XV–XIX a.* Vilnius: Mintis, 1980, p. 6–23.

¹⁴ APANAIVIČIUS, M. *Pareiginių nusikaltimų kvalifikavimas*. Vilnius: VVU, 1976.

¹⁵ Žr.: SAKALAUSKAS, G., et al. *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Vilnius: Eugrimas, 2011, p. 142–143.

¹⁶ NOONAN, T. J. *Bribes: the Intellectual History of Moral Idea*. California: University of California Press, 1984, p. XI, XIII, XX, XXI, XXIII.

¹⁷ Šiame darbe nediskutuojama, kada tiksliai datuojamas Lietuvos valstybės susikūrimas, ir laikoma, kad Lietuvos valstybė susikūrė XIII a. pr. – vid. Žr.: EIDINTAS, A., et al. *Lietuvos istorija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 27–30.

¹⁸ MACHOVENKO, J. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės šaltiniai*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 9.

¹⁹ Paplitęs paprotys vaišinti didįjį kunigaikštį, dovanoti jam ir pinigines dovanas. Taip pat bičiulystės paprotys. Žr.: ŠENAVIČIUS, A. Ikiikiškioniškos Lietuvos visuomenės teisės bruožai. *Istorija*, 2002, nr. 52, p. 16.

Kazimiero²⁰ ir Pamedės²¹ teisyuose dėmesio buvo skiriama nusikaltimams, kuriais kėsinamasi į asmens gyvybę, sveikatą, turą, o ne pareigūnų²² atsakomybei. Galima paminėti tik dvi²³ Pamedės teisyne ir viena²⁴ Kazimiero teisyne nuostatas, kuriose buvo įtvirtintos konkrečios pareigūnų veikimo ribos.

Pavienės nuostatos dėl draudimo pareigūnams, pasinaudojant turima padėtimi, gauti neteisėtą turtinę naudą, buvo numatytos Lietuvos Statutuose (1529 m., 1566 m., 1588 m.)²⁵. Išskiriamos dvi subjektų grupės – etmonai²⁶ ir teismuose dirbę pareigūnai. Pirmojo Lietuvos Statuto II skyriaus „Apie valstybės gynimą“ 7 straipsnyje numatytas draudimas etmonams priimti dovanas už įtraukimą į sąrašą asmenų, kurie ne laiku atvykdavo į karo tarnybą. Etmono atsakomybė buvo siejama vien tik su žalos atlyginimu: „išsireikalauti visus tuos nuostolius iš paties etmono.“ Tai suponuoja, kad atsakomybė galėjo būti taikoma tik žalos atsiradimo atveju. Paminėtinas ir II skyriaus 9 straipsnis, kuriame buvo nustatyta įgulos vyresniųjų atsakomybė už įgaliojimų viršijimą ir pasipelnymą, einant pareigas. Už tokius veiksmus buvo numatyta bauda ir žalos atlyginimas²⁷. Taigi šios nuostatos skirtos skirtingiems pareigūnams, be to, viena nuostata neteisėtos naudos gavimą siejo su neteisėtais pareigūno veiksmais, o kita nuostata – su teisėtais jo veiksmais. Be to, antru atveju asmenys, atlikę tarnybą, buvo suvokiami kaip nukentėję ir jiems turėjo būti atlyginta žala. O pirmu atveju vėliau atvykę į karo tarnybą asmenys nebuvo laikomi nukentėjusiais, o žala padaroma valstybės vadovui.

Lietuvos Statuto VI skyriaus „Apie teisėjus“ 22 straipsnyje buvo įtvirtinta pareigūnų (vaivados, seniūno, laikytojo ir teisėjo) atsakomybė už neteisėtą turtinės naudos gavimą pasinaudojant einamomis pareigomis – didesnio mokesčio iš asmenų paėmimas. Minėtame straipsnyje nustatyta, kad tokiu atveju pareigūnai turėjo „grąžinti šaliai dvigubai, o mums, valdovui, sumokėti dvylika rublių grašių baudą“. Reikia pažymėti, kad tiksliai buvo apibūdinamas žalos apskaičiavimas – žala imperatyviai buvo siejama su neteisėtos turtinės naudos dydžiu.

Remiantis Lietuvos Statutų nuostatomis, pastebimos pirmosios atsakomybės už neteisėtos turtinės naudos gavimą, susijusį su turimų įgaliojimų netinkamu vykdymu, užuomazgos. Tačiau atsakomybė buvo nustatyta mažam subjektų ratui ir siejama su detaliam aprašytų veiksmų padarymu.

Pirmiau paminėtų šaltinių nuostatos neapėmė visų santykių, tačiau iš praktikos matyti, kad Lietuvos Statutų galiojimo laikotarpiu jau buvo kalbėta ir apie teisėjų (ne)paperkamumą bei papirkėjų neteisėtus veiksmus²⁸.

²⁰ Kazimiero teisynas (1468 m.). Iš *Lietuvos teisės istorijos chrestomatijos*. Sudarytojai R. Gelumauskienė ir G. Šapoka. Vilnius: Justitia, 2012, p. 86–89.

²¹ Pamedės teisynas. Iš *Lietuvos teisės istorijos chrestomatijos*. Sudarytojai R. Gelumauskienė ir G. Šapoka. Vilnius: Justitia, 2012, p. 77–86.

²² Čia ir toliau straipsnyje terminas *pareigūnas* vartojamas bendrąja prasme.

²³ Pamedės teisyne 8 straipsnyje numatyta, kad gydytojas turėjo „pasitenkinti“ nustatytu atlyginimu.

²⁴ Kazimiero teisyne 12 straipsnyje buvo numatyta, kad skundėjas turėjo jam išduotą kaltą asmenį nubausti kaip nurodyta, o tais atvejais, kai „skundėjas, kuris turėjo nubausti kaltą asmenį, nenorės pastarojo žudyti, o „norės iš jo gauti atpirkas ir jį paleisti arba sau į nelaisvę paimti“, buvo laikoma, kad jis pažeidė teisę.

²⁵ Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.). Iš Antrojo Lietuvos Statuto (1566 m.). Trečiasis Lietuvos Statutas, kurį patvirtino Zigmantas Vaza (1588 m.). Iš *Lietuvos teisės istorijos chrestomatijos*. Sudarytojai R. Gelumauskienė ir G. Šapoka. Vilnius: Justitia, 2012, p. 90–163.

²⁶ Etmonas buvo kariuomenės vyriausiasis vadas. GELUMBAUSKIENĖ, R; ŠAPOKA, G. *Lietuvos teisės istorijos chrestomatija*. Vilnius: Justitia, 2012, p. 165.

²⁷ „Isakome tiems, kurie <...> pasiūsti įgulos vyresniaisiais, kad, paleisdami žmones, kai mūsų tarnybą jie išstarnaus, nieko iš jų neimtų. O jeigu kas pasielgtų priešingai šitam mūsų potvarkiui, tai turės tam, iš kurio buvo paėmęs, dvigubai grąžinti, o mums sumokėti dvylikos rublių grašių baudą.“

²⁸ Pavyzdžiui, Petras Roizijus laiške Lenkijos karaliui Žygimantui Augustui kalbėjo apie teisėjams keliamus reikalavimus, akcentuodamas teisėjų nepaperkamumą, o Trečiame Lietuvos sprendime („*Apie bandymą ir neužbaigtus nusikaltimus*“) 488 p. nurodė, kad „teisėją bandęs papirkti asmuo laikomas teisėjo papirkėju, nors jo ir nepapirko, nepaisant to, ar tai atsitinka jam palankioje, ar neplankioje padėtyje“. ROIZIJUS, P. *Lietuvos sprendimai, 1563*. Sudarytojas V. Andriulis, vertėja D. Dilytė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 17–19, 116, 209.

Analizuojamu laikotarpiu luominės visuomenės pobūdis sudarė galimybių taip pat pa(si)naudoti turima įtaka. Šiuo laikotarpiu buvo paplitusi tiek klientūros (protekcijos) sistema²⁹, tiek įvairūs prašymai pagalbos iš įtakingų asmenų. Klientūros ryšiai buvo paremti abipusės naudos principu³⁰. Tokie ryšiai buvo pasitelkiami ir bylinėjantis teismuose. Ponai (didikai) teismams turėjo didelę įtaką, tai padėdavo pasiekti norimą rezultatą byloje, t. y. sprendimai buvo priimami arba pakeičiami kliento naudai³¹. Paplitęs buvo ir bylos šalių kreipimasis į įtakingus ir (ar) pažįstamų teismuose turinčius asmenis. Tokie asmenys tapdavo vienos bylos šalies ir teismų pareigūnų, paprastai teisėjų, tarpininkais³².

Tokio santykio dalyvių buvo nemažai, tačiau įstatymuose³³ buvo įtvirtintos nuostatos, skirtos būtent teisėjų elgesiui ir jų atsakomybei. Teisėjo bandymas už atlygį paveikti kitus teisėjus (padaryti įtaką, poveikį) dėl konkretaus sprendimo priėmimo buvo laikomas neteisėtu veiksniu ir kvalifikuojamas kaip kyšininkavimas. O kitos šalies protegavimas, t. y. vieno teisėjo, negavusio kyšio, bandymas paveikti kitą teisėją, reiškė nešališkumo principo pažeidimą³⁴. Taigi, kyšis galėjo būti priimamas ne tik už konkretų teisėjo sprendimą, bet ir už jo bandymą paveikti kitus teisėjus.

Pirmiau nurodyti momentai atskleidžia, kad pirmiausia neigiamos reakcijos sulaukė teismo institucijose dirbusių, iš esmės teisėjų³⁵, kaip kyšio gavėjų, elgesys, *inter alia*, susijęs su neteisėtu turimos dėl einamų pareigų įtakos panaudojimu kitų teisėjų atžvilgiu³⁶.

Baudžiamosios atsakomybės už paminėtus veiksmus taikymo atvejų nebuvo daug užfiksuota, nes, manytina, asmenys ir anuomet buvo suinteresuoti tokios veikos slaptumu. Sistemškai aptariant šio laikotarpio baudžiamumo tendencijas, matyti, kad paprastai buvo nustatytos baudos ir (ar) teisės eiti tam tikras pareigas atėmimo³⁷, o ne griežtos – laisvės atėmimo ar mirties³⁸, bausmės. Atkreipiamas dėmesys, kad nuostatos pasižymėjo konkretumu ir dėl baudos dydžio, nes buvo įtvirtinta, jog baudos dydį lemia kyšio dydis³⁹.

²⁹ AUGUSTYNIAK, U. Globėjo pareigos tarnybininkams ir klientams, remiantis Kristupo II Radvilos (1585–1640) klientelės pavyzdžiu. Lūkesčiai ir tikrovė. *Lietuvos istorijos metraštis, 2002 metai*, Vilnius, 2003, nr. 1, p. 59.

³⁰ ZAKRZEWSKI, B. A. Ribos tarp privačiosios ir viešosios erdvės klientelės sistemoje: santrauka. Iš *Viešosios ir privačiosios erdvės XVIII amžiaus Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Sudarytoja R. Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: LII leidykla, 2008, p. 44.

³¹ AUGUSTYNIAK, U. *Globėjo pareigos <...>*, p. 59; ZAKRZEWSKI, B. A. Ribos tarp privačiosios ir viešosios <...>, p. 43–46.

³² STANKEVIČ, A. *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII a. II pusėje: bajoriškosios teisės raiška*: daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, istorija (05H). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013, p. 62, 303–305.

³³ Remiamasi duomenimis, pateiktais: STANKEVIČ, A. *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII a. II pusėje: bajoriškosios teisės raiška*: daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, istorija (05H). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013.

³⁴ Ten pat, p. 303, 304, 308.

³⁵ Nors galima paminėti ir kitus subjektus, pavyzdžiui, advokatus, kuriems atsakomybė buvo įtvirtinta už neteisėtus susitarimus su priešinga šalimi, apimanti ir neteisėtos naudos gavimą. Žr.: STANKEVIČ, A. *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII a. <...>*, p. 62.

³⁶ Vėlesnėje literatūroje, kalbant apie aptariamojo laikotarpio antrąją pusę, minimi ir kiti pareigūnai, pavyzdžiui, policininkai. Manytina, kad tai lėmė valstybės ir jos institucijų vystymasis. SIRUTAVIČIUS, V. *Nusikaltimai ir visuomenė XIX amžiaus Lietuvoje*. Vilnius: Baltos lankos, 1995, p. 86–87.

³⁷ Palyginti, pagal galiojantį reglamentavimą, teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas yra baudžiamąjį poveikio priemonė, kuri paprastai skiriama, kai valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo padaro korupcinio pobūdžio nusikalstamą veiką.

³⁸ Kai kuriais atvejais buvo nustatyta ir mirties bausmė, pavyzdžiui, kai advokatas, išduodamas savo atstovaujama šalį, priimdavo kyšį iš kitos šalies. Žr.: STANKEVIČ, A. *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII a. <...>*, p. 62.

³⁹ 1726 m. teisėjams už kyšio reikalavimą ar paėmimą buvo numatyta baudos ir pašalinimo iš einamų pareigų bausmės. Baudos dydis buvo siejamas su kyšio verte: „trigubai didesnis nei paimta kyšio vertė“. STANKEVIČ, A. *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII a. <...>*, p. 308.

2. Atsakomybė už prekybą poveikiu Nepriklausomos Lietuvos (tarpukario) laikotarpiu

Tarpukariu Lietuvoje galiojo 1903 m. Rusijos baudžiamasis statutas (su pakeitimais)⁴⁰ (toliau – Baudžiamasis statutas), kurio XXXVII skyriaus „Nusikalstamieji darbai, padaryti valstybės ar visuomenės tarnybą einant“, 656 straipsnio 1 dalyje buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė tarnautojui „kuris nusikalto paėmęs kyšį, duotą žinomai už padarytą savo tarnybos pareigos veiksmą“, o 2 dalyje buvo numatyta atsakomybė už kyšio, „žinomai duoto paskatinti padaryti tokį veiksmą“, priėmimą. To paties straipsnio 3 dalyje buvo numatyta atsakomybė tarnautojui, kuris priėmė kyšį, žinomai duotą paskatinti padaryti, savo pareigų ribose, nusikalstamą darbą arba tarnybos nusižengimą, arba už jo padarytą tokį darbą arba nusižengimą“.

Minėtos nuostatos patvirtina, kad specialus subjektas (pareigūnas) ir jo turimų įgaliavimų apimtis apibrėžė baudžiamosios atsakomybės už kyšio priėmimą taikymo ribas. Negalima daryti absoliučios išvados dėl to, kaip buvo kvalifikuojami atvejai, kai kyšio davėjo pageidaujamas veikimas ar neveikimas nepateko į pareigūno tarnybinių pareigų (įgaliavimų) apimtį. Viena vertus, nurodoma, kad tokia veika buvo kvalifikuojama kaip sukčiavimas (Baudžiamojo statuto 591 straipsnis)⁴¹. Kita vertus, teigiama, kad net jei pareigūnas negali atlikti kyšio davėjo pageidaujamo veiksmų, tokia veika vis tiek atitinka Baudžiamojo statuto 656 straipsnyje numatyto nusikaltimo požymius⁴².

Pasitaikydavo atvejų, kai asmenys, siekdami gauti turtinės naudos, apsimesdavo esantys pareigūnai. Tokie veiksmai pateko į turtinių, o ne pareiginių nusikaltimų grupę ir buvo kvalifikuojami kaip sukčiavimas (Baudžiamojo statuto 595 straipsnis)⁴³. Pagal dabartinį reglamentavimą tariama įtaka yra vienas iš prekybos poveikiu požymių⁴⁴.

Kyšio davėjo atsakomybė pagal Baudžiamojo statuto VI skyriaus „Valdžios neklausymas“ 149 straipsnį priklausė nuo kyšio gavėjo elgesio, kuris turėjo būti atliekamas ar neatliekamas ateityje ir būti nusikalstamas, t. y. tik neteisėtas veikimas ar neveikimas. Taigi kyšio davėjo atsakomybės taikymo ribos buvo siauresnės nei kyšio gavėjo, nes pastarasis atsakė ir už kyšio priėmimą, susijusį su teisėtu veikimu ar neveikimu, bei už jau padarytus veiksmus.

Paminėtina dar viena nuostata, kuri nustatė, kada pareigūno veiksmai galėjo būti kvalifikuojami kaip padėjėjo dėl kyšio priėmimo⁴⁵. Baudžiamojo statuto 660 straipsnio komentare nurodoma, kad tokie veiksmai turėjo pasižymėti kurstymu arba iniciatyva dėl kyšio priėmimo darymo⁴⁶. Manytina, kad padėjėjas tokius veiksmus galėjo padaryti ir dėl turimos įtakos kitiems pareigūnams. Kita vertus, įtakos turėjimas ar naudos gavimas už tokius veiksmus nebuvo būtinieji požymiai.

Taigi Baudžiamajame statute prekyba poveikiu kaip atskiras nusikaltimas nebuvo įtvirtintas, o dabartinius prekybos poveikiu požymius atitinkančios tam tikros veikos buvo kvalifikuojamos kaip kyšio priėmimas ar sukčiavimas. Kyšio priėmimo sudėtis kartais buvo aiškinama kaip apimanti ir tuos atvejus, kai pareigūnas pats negalėjo atlikti kyšio davėjo pageidaujamo veiksmų, tačiau turėjo įtakos pareigūnų, galinčių atlikti pageidaujamus veiksmus, atžvilgiu. Be to, svarbu pažymėti, kad apgaulės panaudojimas dėl įtakos turėjimo buvo suprantamas kaip turtinio pobūdžio nusikaltimas – sukčiavimas.

⁴⁰ Baudžiamasis statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos senato ir Lietuvos vyriausiojo tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų. Sudarytojai M. Kavolis ir S. Bieliackinas. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1934.

⁴¹ Ten pat, p. 624–625.

⁴² Ten pat, p. 625.

⁴³ Ten pat, p. 546; *Policija*, 1930, nr. 19 (95), p. 366.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-368/2014*.

⁴⁵ Baudžiamojo statuto 660 straipsnis: „tarnautojas, kuris nusikalto žinomai padėjęs kyšininkystei, numatyti 656–659 straipsniuose, perduodamas kyšį, imdamas jį savo vardu arba kitaip tarpininkaudamas, yra baudžiamas kaip šių nusikaltimų padėjėjas“.

⁴⁶ Baudžiamasis statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, <->, p. 629.

3. Atsakomybė už prekybą poveikiu sovietinės okupacijos laikotarpiu

Sovietinės okupacijos laikotarpiu situacija buvo paradoksali, nes nors buvo ypač akcentuojama kova su korupcija, pabrėžiant, kad socialistinėje visuomenėje šio reiškinio nėra, o jis – tarpukario Lietuvos „palikimas“, tačiau korupcinio pobūdžio nusikaltimai buvo itin paplitę⁴⁷.

1961 m. rugsėjo 11 d. Lietuvoje pradėjo galioti Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo⁴⁸ (toliau – 1961 m. BK). Šio baudžiamojo įstatymo VII skirsnyje „Pareiginiai nusikaltimai“ buvo numatyta atsakomybė už kyšio priėmimą (180 straipsnis) ir kyšio davimą (181 straipsnis).

1961 m. BK 180 straipsnio 1 dalyje buvo įtvirtinta, kad „pareigūno paties ar per tarpininką priėmimas kyšio už atlikimą ar neatlikimą duodančiojo kyšį ar trečiojo asmens interesais kokių nors veiksmų, kuriuos pareigūnas galėjo ar turėjo atlikti vien dėl tarnybinės savo padėties“. Šio straipsnio 2 dalyje buvo įtvirtintas kyšio priėmimą kvalifikuojantis požymis – „einantis atsakingas pareigas asmuo“. Ir pirmoje, ir antroje dalyse buvo nustatyta, kad kyšis buvo duodamas už pareigūno veiksmus, kuriuos jis galėjo ar turėjo atlikti dėl tarnybinės padėties.

Lingvistinis minėto požymio aiškinimas tarsi suponuoja, kad kyšio priėmimas susijęs tik su pareigūno turimų įgaliųjų ribomis ir jo turima galimybe atlikti kyšio davėjo pageidaujamus veiksmus. Tačiau teismų praktikoje, atsižvelgiant į kyšio priėmimą kvalifikuojantį požymį – einantis atsakingas pareigas asmuo, tarnybinės padėties požymis buvo aiškinamas plečiamai, nesiejant jo su konkrečiais pareigūno turimais įgaliuojimais. Pavyzdžiui, Lietuvos TSR Aukščiausiojo teismo prezidiumo 1987 m. spalio 16 d. nutarimu asmens padarytas nusikaltimas buvo perkvalifikuotas iš 1961 m. BK 180 straipsnio 2 dalies į 180 straipsnio 1 dalį, motyvuojant tuo, kad nuteistasis nepagrįstai buvo pripažintas pareigūnu, einančiu atsakingas pareigas. Asmuo buvo nuteistas už tai, kad „jis būdamas Jonavos r. VRS budinčiosios dalies budinčiuoju inspektoriumi kartu su VRS patrulinės-postinės tarnybos milicininku A. S. 1985 m. spalio 21 d. paėmė iš A. L. 500 rb kyšį už tai, kad padėtų A. L. išvengti baudžiamosios atsakomybės“. Šiame nutarime buvo akcentuojama, kad nuteistasis, pasinaudodamas savo įtaka ir autoritetu, galėjo paveikti kitus pareigūnus, jog kyšio davėjui nebūtų iškelta baudžiamoji byla. Tačiau pats nuteistasis neturėjo teisės spręsti kyšio davėjo patraukimo atsakomybės klausimo. Esant tokiems argumentams buvo padaryta išvada, kad nuteistasis atitiko kyšio priėmimo subjekto požymį, tačiau nebuvo laikomas pareigūnu, einančiu atsakingas pareigas⁴⁹. Teisės doktrinoje, atsižvelgiant į formuojamą praktiką, buvo pateikiamas analogiškas aiškinimas⁵⁰.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad pagal 1961 m. BK 180 straipsnio 1 dalį už kyšio priėmimą atsakė ir tas pareigūnas, kuris dėl savo pareigų (tarnybos) galėjo paveikti kitus pareigūnus, kad būtų priimtas kyšio davėjui palankus sprendimas. O 1961 m. BK 181 straipsnyje įtvirtintas kyšio davimas apėmė ir tuos atvejus, kai kyšis buvo duodamas ne už konkretų pareigūno veikimą ar neveikimą, bet už įtakos darymą kitiems pareigūnams.

Plečiamasis kyšio davimo ir priėmimo sudėčių požymių aiškinimas nulėmė atsakomybės taikymą už kyšio, siejamo su turimos įtakos panaudojimu pareigūnų atžvilgiu, davimą ar priėmimą. Kitoks pareigūnų elgesys, susijęs su savanaudiškomis ar kitokiomis asmeninėmis paskatomis, atitiko piktnaudžiavimo tarnyba sudėtį (1961 m. BK 177 straipsnis). Apgaulės panaudojimas dėl pareigūno statuso buvo kvalifikuojamas pagal 1961 m. BK 151 straipsnį kaip sukčiavimas, nes toks asmuo neatitiko

⁴⁷ KARENIAUSKAITĖ, M. *Crime and Punishment in Lithuania SSR*: doctoral dissertation. Humanitarian sciences, history (05H). Vilnius: Vilnius university, 2017, p. 276–277.

⁴⁸ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo. *Vyriausybės žinios*, 1961, nr. 18-147.

⁴⁹ *Socialistinė teisė*, 1989, nr. 1, p. 63–64.

⁵⁰ IGNOTAS, M. *Pareiginiai nusikaltimai*. Vilnius: Mintis, 1983, p. 18, 50; BIELIŪNAS, E., et al. *Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1989, p. 307.

specialaus subjekto požymių. Toks reglamentavimas be didelių pakeitimų⁵¹ galiojo iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo.

4. Pokyčiai po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo

Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1961 m. BK galiojo iki 2003 m. gegužės 1 d. Šiuo laikotarpiu buvo ne tik kuriamas naujas baudžiamasis įstatymas, bet ir lygiagrečiai inicijuojamos 1961 m. BK pataisos⁵².

Vieni iš esminių pakeitimų, susijusių su analizuojama tema, buvo padaryti tik praėjus dešimčiai metų po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. 1999 m. buvo iškeltas baudžiamosios atsakomybės nustatymo už tokius atvejus, kai kyšio davėjo pageidaujamas elgesys nepatenka į kyšio gavėjo – pareigūno turimų įgaliojimų ribas, klausimas⁵³. Tokio klausimo svarstymas atskleidžia, kad priešingai nei sovietinės okupacijos metais, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę požymis „atsakingas pareigas einantis asmuo“ buvo aiškinamas siauriau. Tai patvirtina ir praktika⁵⁴. Todėl 1961 m. BK 282 straipsnio (Kyšio priėmimas) 3 dalyje buvo įtvirtintas išaiškinimas, kad baudžiamoji atsakomybė už kyšio priėmimą taikoma ir tais atvejais, kai kyšis buvo priimamas už veikimą ar neveikimą, kuris nepateko į kyšio gavėjo (pareigūno) įgaliojimų ribas⁵⁵. Kaip pirmiau minėta, sovietinės okupacijos metais toks aiškinimas buvo formuojamas praktikoje, bet įstatymiškai nebuvo įtvirtintas.

Apskritai po 1999 m. matomas baudžiamosios atsakomybės už kyšio, siejamo su turimos įtakos pareigūnams panaudojimu, priėmimo ribų plėtimas. 2002 m. sausio 25 d. 1961 m. BK pakeitimais⁵⁶, kurie įsigaliojo 2002 m. vasario 13 d., 282 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta nauja kyšio priėmimo sudėtis⁵⁷. Taip buvo atsakyta platesnio kyšio priėmimo sudėties požymių išaiškinimo. Minėti pakeitimai nulėmė ir svarbų pokytį dėl subjekto, nes priešingai nei už 1961 m. BK 282 straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse numatytas nusikalstamas veikas, už šį nusikaltimą galėjo atsakyti kiekvienas asmuo, turintis tikėtiną įtaką, o ne tik pareigūnas (valstybės tarnautojas ar pareigūnas).

1961 m. BK 282 straipsnio 4 dalyje įtvirtintas reglamentavimas nuo BK 226 straipsnyje įtvirtinto skyrėsi tik formaliai, nes dispozicijos turinys iš esmės nepakito: nusikalstama veika įvardyta kaip tarpininko kyšininkavimas, o ne kyšio priėmimas, diferencijuota atsakomybė pagal kyšio vertę ir švelnesnės sankcijos. Aišku, esminis pokytis yra šios nusikalstamos veikos atskyrimas (išskyrimas) nuo kyšininkavimo.

⁵¹1961 m. BK 180 straipsnis buvo keistas du kartus, 1961 m. BK 181 straipsnis buvo keistas vieną kartą.

⁵²Pvz., Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 60-1182.

⁵³Žr., pvz., Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 32, 82¹ ir 282 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas. 1999, nr. P-1708 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. sausio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.77561?jfwid=-15zxvv2pkt>>; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 32, 82¹ ir 282 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 1999, nr. P-1708 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. sausio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.77568?jfwid=-15zxvv2pkt>>.

⁵⁴Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1070/2001*.

⁵⁵Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8¹, 32, 35, 82, 82¹, 117, 212¹, 282, 284, 290, 294 straipsnių pakeitimo ir papildymo, kodekso papildymo 73¹, 74, 82², 213², 321³ straipsniais, 74¹, 283 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 66-2112.

⁵⁶Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7¹, 32, 35, 282, 284, 290 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 11¹, 22¹, 32¹, 32², 302² straipsniais ir 319, 320 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 15-555.

⁵⁷1961 m. BK 282 straipsnio 4 dalis: „asmens pasinaudojimą savo visuomenine padėtimi, tarnyba, įgaliojimais, giminyne, pažintimis ar kita tikėtina įtaka valstybės ar savivaldybės institucijai ar įstaigai, tarptautinei viešajai organizacijai, jų tarnautojui ar pareigūnui arba jam prilygintam asmeniui už kyšį pažadant paveikti atitinkamą instituciją, įstaigą ar organizaciją, valstybės tarnautoją ar pareigūną arba jam prilygintą asmenį, kad jie teisėtai ar neteisėtai veiktų ar neveiktų“.

Prekybos poveikiu kaip korupcinio pobūdžio veikos samprata yra kildinama iš tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintų standartų⁵⁸. Prekybos poveikiu klausimo analizei aktualios šios Lietuvos ratifikuotos tarptautinės konvencijos: Europos Tarybos baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos⁵⁹ (toliau – ET konvencija), Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją⁶⁰ (toliau – JT konvencija) ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos konvencija dėl kovos su užsienio pareigūnų papirkimu sudarant tarptautinius verslo sandorius⁶¹ (toliau – EBPO konvencija). ET konvencijos 12 straipsnyje ir JT konvencijos 18 straipsnyje numatyta prekybos poveikiu nusikalstama veika. Šiuose straipsniuose kalbama ir apie aktyviąją, ir pasyviąją prekybą poveikiu viešajame sektoriuje. Pažymėtina, kad abi konvencijos nesieja šios veikos su privačiame sektoriuje priimamais sprendimais. Esminis požiūris į prekybą poveikiu šiose konvencijose skirtumas yra tas, kad JT konvencijoje tik siūloma valstybėms narėms apsvarstyti šios veikos kriminalizavimą, o ET konvencijoje numatoma pareiga valstybėms narėms, nepadariusioms išlygos⁶², kriminalizuoti šią veiką. EBPO konvencijoje kalbama apie aktyviąją korupciją, kuri susijusi su užsienio pareigūnų papirkinėjimu⁶³ tarptautiniuose verslo sandoriuose.

Dabar galiojančiai prekybos poveikiu normai baudžiamajame įstatyme daugiausia įtakos turėjo paminėti tarptautiniai standartai – visų pirma įstatymų leidėjas derino nacionalinį reglamentavimą su ET konvencija, o pastaruoju metu su EBPO konvencijos nuostatomis.

BK 226 straipsnis nuo 2003 m. gegužės 3 d. be didesnių pakeitimų⁶⁴ galiojo iki 2011 m. liepos 5 d., kai įsigaliojo 2011 m. birželio 21 d. priimti esminiai pakeitimai dėl BK 226 straipsnio pavadinimo, struktūros ir turinio. Pagrindinė pokyčių priežastis buvo 2009 m. Europos Tarybos valstybių prieš korupciją grupės⁶⁵ (toliau – GRECO) pateiktos rekomendacijos Lietuvai dėl ET konvencijos 12 straipsnio nuostatų inkriminavimo⁶⁶. GRECO Vertinimo ataskaitoje Lietuvai, *inter alia*, buvo atkreiptas dėmesys į kyšio sampratą, netinkamą aktyviosios prekybos poveikiu inkriminavimą ir taria-

⁵⁸ Nemažai tarptautinių teisės aktų yra priimta dėl korupcijos ir korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų klausimų. Tačiau tik paminėtos konvencijos numato prekybą poveikiu kaip nusikalstamą veiką.

⁵⁹ 1999 m. Europos Tarybos baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 23-853.

⁶⁰ Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 136-5145.

⁶¹ 1997 m. lapkričio 21 d. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos konvencija dėl kovos su užsienio pareigūnų papirkimu sudarant tarptautinius verslo sandorius. *Teisės aktų registras*, 2017, nr. 11183.

⁶² ET konvencijos 37 straipsnyje numatyta valstybėms galimybė dėl šios konvencijos 12 straipsnio padaryti išlygą. Lietuva tokios išlygos nepadarė. Šiuo metu 48 valstybės yra ratifikavusios minėtą konvenciją ir dvi valstybės ją pasirašiusios. 18 valstybių narių padarė išlygą dėl konvencijos 12 straipsnio. Pagal Konvencijos 38 straipsnio 1 dalį išlygos galioja trejus metus, tačiau gali būti pratęstos. Šiuo metu 9 valstybės narės turi galiojančią išlygą. Žr.: Chart of signatures and ratifications of Treaty 173. Criminal Law Convention on Corruption [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 11 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/173/signatures?p_auth=5u0z8Cen>.

⁶³ Remiantis EBPO konvencijos 4 straipsnio c) punktu, papirkinėjimas apima ne tik papirkimą, bet ir aktyviąją prekybą poveikiu, nes terminas „veikimas ar neveikimas einant oficialias pareigas“ suprantamas plačiau, nesiejant jo su konkrečiais apibrėžtais oficialiais įgaliojimais.

⁶⁴ 2005 m. birželio 30 d. įsigaliojo pakeitimai, kuriais nustatyta ir juridinio asmens atsakomybė už prekybą poveikiu. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 147¹, 199¹, 199², 267¹, 270¹, 308¹ straipsniais įstatymas. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 81-2945.

⁶⁵ 1999 metais buvo įsteigta GRECO, kurios pagrindinė funkcija – stebėti, kaip valstybės narės įgyvendina Konvencijoje įtvirtintus standartus. Žr.: What is GRECO? [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.coe.int/en/web/greco/about-greco/what-is-greco>>.

⁶⁶ Vertinimo ataskaita Lietuvai dėl Baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos straipsnių inkriminavimo [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. rugsėjo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/16806c761a>>; Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123¹, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228¹, 229, 230, 253¹, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297, 308¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 68¹, 68² straipsniais ir 44, 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto (XIP-2562) [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. spalio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.399977?jfwid=5w7avx7ea>>.

mos įtakos netinkamą aiškinimą. Įstatymų leidėjas, priimdamas minėtus pakeitimus, GRECO išsakytą kritiką priėmė kaip visiškai pagrįstą.

Teisės doktrinoje tokia įstatymų leidėjo pozicija sulaukia kritikos dėl mechaninio, o ne sisteminio tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintų standartų įgyvendinimo, o tai, anot mokslininkų, nulemia neaiškių, dviprasmiškų nuostatų baudžiamajame įstatyme atsiradimą⁶⁷. Vienas iš tokių pakeitimų yra tariamos įtakos kaip prekybos poveikiu požymio įtvirtinimas. Manytina, kad tariama įtaka neatitinka tikslų, kurių siekiama prekybos poveikiu kriminalizavimu⁶⁸. Be to, istorinė analizė atskleidžia, kad anksčiau apgaulės panaudojimas dėl turimos padėties, t. y. įtakos, atitiko sukčiavimo požymius. Todėl kyla pagrįstų abejonių dėl šio požymio įtvirtinimo BK 226 straipsnyje.

2015 m., 2016 m. ir 2017 m. BK 226 straipsnio pakeitimai susiję su siekiu suderinti reglamentavimą su EBPO konvencijos nuostatomis⁶⁹. Šiais pakeitimais nebuvo iš esmės pakeistos prekybos poveikiu sudėty, o padaryti tik pavieniai pakeitimai.

Prekybos poveikiu normos pakeitimus lėmė siekis, kad ši norma atitiktų ET ir EBPO konvencijose įtvirtintus standartus. Tačiau svarbu paminėti, kad BK 226 straipsnyje įtvirtintas platesnis reglamentavimas nei ET, JT ar EBPO konvencijose, nes Lietuvoje prekybos poveikiu kriminalizavimas neapsiriboja viešuoju, o apima ir privatų sektorių.

Išvados

1. Prekyba poveikiu kaip savarankiška nusikalstama veika kriminalizuota Lietuvoje tik nuo naujojo BK įsigaliojimo. Tačiau suvokimas, kad turinės naudos gavimas už pažadėjimą pasinaudoti turima įtaka yra nusikalstamas, buvo ir anksčiau, tik ilgainiui keitėsi tokio suvokimo apimtis. Baudžiamosios atsakomybės taikymas už dalį prekybos poveikiu veikų buvo siejamas su kyšio priėmimo ir davimo nusikaltimais, o taikymo apimtis priklausė nuo šių sudėčių požymių aiškinimo.
 - 1.1. Lietuvos Statutuose pelnymasis iš turimos tarnybinės padėties buvo siejamas su konkrečiomis pareigybėmis, taip pat tiksliai ir siaurai buvo apibrėžiami konkretūs neteisėti veiksmai. Pirmosios baudžiamosios atsakomybės už kyšio gavimą pasinaudojant turima įtaka užuomazgos gali būti siejamos su Abiejų Tautų Respublikos laikotarpiu. Atlikta analizė atskleidžia, kad šiuo laikotarpiu buvo nustatyta atsakomybė teisėjams, kurie gaudavo kyšį už bandymą paveikti kitus teisėjus dėl sprendimo priėmimo.
 - 1.2. Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu galiojusio Baudžiamojo Statuto nuostatų, apibūdinančių kyšio priėmimo nusikaltimus, taikymo ribos buvo aiškinamos nenuosekliai – ne visada taikymas buvo ribojamas galėjimu atlikti pageidaujamus kyšio davėjo veiksmus, kartais aiškinama ir plačiau.

⁶⁷ Žr.: FEDOSIUKAS, O. Dirbtinis kriminalizavimas kaip teisinės praktikos patologija. Iš *Baudžiamoji justicija ir verslas*: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys. Vilnius: Vilniaus universitetas Teisės fakultetas, 2016, p. 39; ABRAMAVIČIUS, A.; PRAPIESTIS, J. Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamosios teisės specialiosios dalies institutams. Iš *Europos Sąjungos įtaka Lietuvos teisei sistemai*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2014, p. 173; FEDOSIUK, O. Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtą pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo. *Jurisprudencija*, 2012, nr. 19 (3), p. 1227.

⁶⁸ *Past.* Doktrinoje pabrėžiama, kad tikslas kriminalizuoti prekybą poveikiu kaip korupcinio pobūdžio nusikalstamą veiką susijęs su siekiu kovoti prieš asmenų, kurie dėl tam tikrų aplinkybių yra susiję su viešuoju sektoriumi ir dėl savo turimos padėties bando gauti neteisėtos naudos, elgesį. ARAU, W. The Group of States against Corruption (GRECO) – Operation and Results from its Current Third Evaluation Round. In: Achathaler L., Hofmann D., Pázmány M. (eds) *Korruptionsbekämpfung als globale Herausforderung. VS Verlag für Sozialwissenschaften*. Germany: Springer-Verlag, 2011, p. 28–29.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 226, 227 ir 230 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2015, nr. XII-2048; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 225, 226, 227, 230 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016, nr. XII-2780; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 68¹, 68², 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2017, nr. XIII-653.

- 1.3. Sovietinės okupacijos laikotarpiu nuosekliai taikytas plečiamasis kyšio priėmimo ir davimo požymių aiškinimas reiškė ir baudžiamosios atsakomybės už kyšio gavimą (taip pat davimą pareigūnui), pažadant (siekiant) pasinaudoti turima įtaka viešajame sektoriuje, taikymą.
 - 1.4. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę įstatymų leidėjas ėmėsi iniciatyvos. Pirmas bandymas buvo išaiškinimo, kuris iš esmės įstatymiškai įtvirtino sovietinės okupacijos metu praktikoje taikytą platesnį aiškinimą dėl veikimo ar neveikimo, už kurį priimamas kyšis, požymio, pateikimas 1961 m. BK. Kyšio davimas net ir nesant atskiro įstatymiško išaiškinimo buvo aiškinamas plečiamai. Vėlesniu bandymu buvo įtvirtinta atskira kyšio priėmimo sudėtis, kuria išplėstas subjektų ratas – kiekvienas asmuo, ir įtvirtintas platesnis objektyvių aplinkybių, lemiančių įtaką, sąrašas. Pokyčiai siejami tik su kyšio priėmimu, bet ne davimu.
2. Atlikta istorinė analizė leidžia kelti abejonę dėl tariamos įtakos, kaip prekybos poveikiu požymio, įtvirtinimo BK 226 straipsnyje, nes nuo Nepriklausomos Lietuvos (tarpukario) laikotarpio apgaulės dėl turimo statuso (įtakos) panaudojimas siekiant įgyti turinės naudos nuosekliai buvo suvokiamas kaip turinio pobūdžio nusikalstama veika – sukčiavimas.

LITERATŪRA

Teisės aktai, teismų jurisprudencija ir kita susijusi medžiaga

1. 1999 m. Europos Tarybos baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 23-853.
2. Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 136-5145.
3. 1997 m. lapkričio 21 d. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos konvencija dėl kovos su užsienio pareigūnų papirkimu sudarant tarptautinius verslo sandorius. *Teisės aktų registras*, 2017, nr. 11183.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 68¹, 68², 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2017, nr. XIII-653.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 225, 226, 227, 230 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016, nr. XII-2780.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 226, 227 ir 230 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2015, nr. XII-2048.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123¹, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228¹, 229, 230, 253¹, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297, 308¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 68¹, 68¹ straipsniais ir 44, 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 81-3959.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 147¹, 199¹, 199², 267¹, 270¹, 308¹ straipsniais įstatymas. *Valstybės žinios*, 2005, nr. X-272.
10. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7¹, 32, 35, 282, 284, 290 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 11¹, 22¹, 32¹, 32², 302² straipsniais ir 319, 320 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 15-555.
11. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8¹, 32, 35, 82, 82¹, 117, 212¹, 282, 284, 290, 294 straipsnių pakeitimo ir papildymo, kodekso papildymo 73¹, 74, 82², 213², 321³ straipsniais, 74¹, 283 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 66-2112.
12. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 60-1182.
13. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123¹, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228¹, 229, 230, 253¹, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297, 308¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 68¹, 68² straipsniais ir 44, 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto (XIP-2562) [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. spalio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.399977?jfwid=5w7avx7ea>>.

14. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 32, 82¹ ir 282 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas. 1999, nr. P-1708 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. sausio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lit/TAP/TAIS.77561?jfwid=-15zxvv2pkt>>.

15. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 32, 82¹ ir 282 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 1999, nr. P-1708 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. sausio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lit/TAK/TAIS.77568?jfwid=-15zxvv2pkt>>.

16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-368/2014*.

17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1070/2001*.

18. Baudžiamasis statusas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos senato ir Lietuvos vyriausiojo tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1934.

19. Kazimiero teisynas (1468 m.). Iš *Lietuvos teisės istorijos chrestomatijos*. Sudarytojai R. Gelumauskienė ir G. Šapoka. Vilnius: Justitia, 2012, p. 86–89.

20. Pamedės teisynas. Iš *Lietuvos teisės istorijos chrestomatijos*. Sudarytojai R. Gelumauskienė ir G. Šapoka. Vilnius: Justitia, 2012, p. 77–86.

21. Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.). Iš Antrojo Lietuvos Statuto (1566 m.). Trečiasis Lietuvos Statutas, kurį patvirtino Zigmantas Vaza (1588 m.). Iš *Lietuvos teisės istorijos chrestomatijos*. Sudarytojai R. Gelumauskienė ir G. Šapoka. Vilnius: Justitia, 2012, p. 90–163.

22. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo. *Ivyrausybės žinios*, 1961, nr. 18-147.

Specialioji literatūra

23. ABRAMAVIČIUS, A.; PRAPIESTIS, J. Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamosios teisės specialiosios dalies institutams. Iš *Europos Sąjungos įtaka Lietuvos teisinei sistemai*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2014, p. 161–190.

24. ABRAMAVIČIUS, A.; ŠVEDAS, G. Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą, prekybą poveikiu ir papirkimą: teisėkūros problemos ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija. Iš *Šiuolaikinės baudžiamosios teisės tendencijos: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios politikos ir baudžiamosios teisės klausimais rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universitetas Teisės fakultetas, 2015, p. 27–49.

25. ANDRIULIS, V. Baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso bruožai Lietuvoje XV a. (Kazimiero teisynas). Iš *Teisės bruožai Lietuvoje XV–XIX a.* Vilnius: Mintis, 1980, p. 6–23.

26. APANAČIUS, M. *Pareiginių nusikaltimų kvalifikavimas*. Vilnius: VVU, 1976.

27. ARAU, W. The Group of States against Corruption (GRECO) – Operation and Results from its Current Third Evaluation Round. In: Achathaler L., Hofmann D., Pázmány M. (eds) *Korruptionsbekämpfung als globale Herausforderung. VS Verlag für Sozialwissenschaften*. Germany: Springer-Verlag, 2011, p. 19–36.

28. AUGUSTYNIAK, U. Globėjo pareigos tarnybininkams ir klientams, remiantis Kristupo II Radvilos (1585–1640) klientelės pavyzdžiu, lūkesčiai ir tikrovė. *Lietuvos istorijos metraštis, 2002 metai*, Vilnius, 2003, nr. 1, p. 49–76.

29. BIELIŪNAS, E., et al. *Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1989.

30. ČAIKOVSKI, A. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės reikšmė reglamentuojant ir aiškinant nacionalinėje teisėje baudžiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą tarnyba. *Teisė*, 2005, nr. 54, p. 30–44.

31. EIDINTAS, A., et al. *Lietuvos istorija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.

32. FEDOSIUKAS, O. Dirbtinis kriminalizavimas kaip teisinės praktikos patologija. Iš *Baudžiamoji justicija ir verslas: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universitetas Teisės fakultetas, 2016, p. 39.

33. FEDOSIUK, O. Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtą pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo. *Jurisprudencija*, 2012, nr. 19 (3), p. 1215–1233.

34. GELUMBAUSKIENĖ, R.; ŠAPOKA, G. *Lietuvos teisės istorijos chrestomatija*. Vilnius: Justitia, 2012, p. 166.

35. GRUODYTĖ, E. Valstybės tarnautojo samprata nusikaltimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams skyriuje. *Jurisprudencija*, 2006, nr. 7 (85), p. 86–94.

36. HOLLÁN, M. Trading in Influence: Requirements of the Council of Europe Convention and the Hungarian Criminal Law. *Acta Juridica Hungarica: Hungarian Journal of Legal Studies*, 2011, No. 52(3), p. 235–246.
37. IGNOTAS, M. *Pareiginiai nusikaltimai*. Vilnius: Mintis, 1983.
38. KALYTIENĖ-GAVELYTĖ, I. *Kyšininkavimo kontrolė ir prevencija: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2006.
39. KARENIAUSKAITĖ, M. *Crime and Punishment in Lithuania SSR: doctoral dissertation*. Humanitarian sciences, history (05H). Vilnius: Vilnius university, 2017.
40. MACHOVENKO, J. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės šaltiniai*. Vilnius: Justitia, 2000.
41. MAKSIMAITIS, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 m.* Vilnius: Justitia, 2001.
42. NOONAN, T. J. *Bribes: the Intellectual History of Moral Idea*. California: University of California Press, 1984.
43. PAKŠTAITIS, L. *Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą: teorinės ir praktinės problemos: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
44. PAKŠTAITIS, L. Kyšininkavimo nusikaltimų kriminalizacijos raida Lietuvoje. *Teisė*, 2001, nr. 41, p. 124–133.
45. PAKŠTAITIS, L. Tarpininko kyšininkavimas ir jo kvalifikavimo klausimai. *Jurisprudencija*, 2004, nr. 60 (52), p. 96–103.
46. PALIDAUSKAITĖ, J. Korupcijos sklaidos formos Lietuvoje: tarp sovietinio palikimo ir rinkos padiktuoto pragmatizmo. *Viešoji politika ir administravimas*, 2016, nr. 18, p. 57–72.
47. ROIZIJUS, P. Lietuvos sprendimai, 1563. Sudarytojas V. Andriulis, vertėja D. Dilytė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
48. SAKALAIŠKAS, G., et. al. *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Vilnius: Eugrimas, 2011.
49. SIRUTAVIČIUS, V. *Nusikaltimai ir visuomenė XIX amžiaus Lietuvoje*. Vilnius: Baltos lankos, 1995.
50. SLINGERLAND, W. The Fight against Trading in Influence. *Viešoji politika ir administravimas*, 2011, nr. 1 (10), p. 53–66.
51. STANKEVIČ, A. *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII a. II pusėje: bajoriškosios teisės raiška: daktaro disertacija*. Humanitariniai mokslai, istorija (05 H). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013.
52. ŠENAVIČIUS, A. Ilikrikščioniškos Lietuvos visuomenės teisės bruožai. *Istorija*, 2002, nr. 52, p. 14–23.
53. ZAKRZEWSKI, B. A. Ribos tarp privačiosios ir viešosios erdvės klientelės sistemoje: santrauka. Iš *Viešosios ir privačiosios erdvės XVIII amžiaus Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Sudarytoja R. Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: LII leidykla, 2008, p. 43–46.

Kiti šaltiniai

54. Chart of signatures and ratifications of Treaty 173. Criminal Law Convention on Corruption [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 11 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/173/signatures?p_auth=5u0z8Cen>.
55. Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/16800cce441999>>.
56. *Policija*, 1930, nr. 19 (95).
57. *Socialistinė teisė*, 1989, nr. 1.
58. Vertinimo ataskaita Lietuvai dėl Baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos straipsnių inkriminavimo [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. rugšėjo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/16806c761a>>.
59. What is GRECO? [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.coe.int/en/web/greco/about-greco/what-is-greco>>.

THE CRIMINALIZATION OF TRADING IN INFLUENCE IN LITHUANIA

Laura Mickevičiūtė

S u m m a r y

The article analyzes the development of the criminalization of trading in influence in Lithuania. The author reveals the origins, limits and amendments of the criminalization of trading in influence by analyzing criminal laws which were in force in different periods in Lithuania. The research is based on the historical-comparative analysis.

The first part of the article analyzes the period from the creation of the State of Lithuania until the interwar period. The research shows that firstly only judges were liable for the obtainment of wrongful advantage. The second and third parts of the article analyze the interwar and soviet occupation periods. This research shows that the limits of criminal liability for bribe-takers were extended in this period. The fourth part of the article analyzes the changes after the Restoration of Lithuania's independence. The trading in influence was criminalized in the new article 226 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania. This article has been amended five times. The goal of these amendments has been ensure the appropriate implementation of requirements of international conventions.

Įteikta 2018 m. vasario 17 d.

Priimta publikuoti 2018 m. balandžio 30 d.